

ANTEP'TE BİR MİSYONER HEKİM: DR. FRED D. SHEPARD (1855-1915)

A Missionary Doctor in Antep: Dr. Fred D. Shepard

Faruk TAŞKIN¹¹PhD Student, Mersin University, Faculty of Science and Letters, Dept. of History

ÖZET

Bu çalışmanın konusu, bir misyoner Hekim olan Dr. Fred D. Shepard'ın Amerika'dan 1882 yılında Antep'te Merkezi Türkiye Koleji'ne ders vermek için gelmesinden, 1915 yılında Antep'te tifüsten ölümüne kadar olan süreçte bölgede yaptıkları çalışmaları içermektedir.

Amerikan Board misyoner teşkilatına bağlı olarak çalışan Shepardlar, üç kuşak Gaziantep, Beyrut ve İstanbul'da sağlık hizmeti vermiş Amerikalı misyonerlerdir. Dr. Fred D. Shepard, eşi Dr. Fanny A. Shepard ve oğulları Dr. Lorrin Shepard, 1882-1921 yılları arasında, Antep Amerikan Hastanesinde çalışmışlardır.

Shepard, hastanedeki çalışmalarının yanı sıra, kolej'in tıp bölümünde de öğrenciler yetiştirmiştir. Antep, Halep ve Maraş'ı da içeren en az 14 şehrin baş doktoru Shepard'ın öğrencileriydi. Dr. Shepard, insanlar arasında din, ırk ayrımı yapmadan çalışmıştır. Örneğin Antep'te iftar yemeklerine ve resmi davetlere Dr. Shepard da çağrılmaktaydı.

1909-1910 yıllarında Çukurova bölgesinde yaşanan olaylar sonrası Cemal Paşa Adana'ya genel vali olarak atanınca, bölgedeki zarar gören köylerin inşası için oluşturulan 3 kişilik komisyona Dr. Shepard'ı da atamıştır. Dr. Shepard, 10 ay içinde 900 ev inşası ve 100.000 dolar değerinde fonun toplanmasında görev almıştır. Dr. Shepard'a bu çalışmaları nedeniyle 1910 yılında Sultan Mehmet Reşat tarafından beşinci derecede Mecidi nişanı ile taltif edilmiştir. Aynı çalışmalarından dolayı Kızıl Haç da Dr. Shepard'a madalya göndermiştir.

Dr. F. D. Shepard'ın karısı O, da bir tıp doktorudur, sağlık çalışmalarının yanı sıra bölgedeki kadınlara el işi yaptırarak elde ettiği ürünleri dış ülkelere pazarlamıştır.

Tıp ile büyü'nün birbiriyle harmanlandığı Doğu dünyasında, elbette Shepard çaldığı her kapıda yeni dostlar bulacak, bütün bölge insanları içinde saygıyla karşılanacaktır. Doktorluğa bir "Hıristiyanlaştırma projesi" olarak bakan misyonerler, misyonerlik hizmetinin tıbbi misyonla desteklenmesi durumunda etkinin daha da artacağını bilincinde idiler.

Bu çalışma Amerikan Board'a ait arşiv, mikro film, yıllık, kolej ve hastane kataloglarının yanı sıra Osmanlı arşiv beldeleri ve kaynak kitaplardan da yararlanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dr. F.D. Shepard; Misyonerlik; Tıp; Antep; Amerikan Board.

ABSTRACT

The subject of this study contains the studies of Dr. Fred D. Shepard who was a missionary doctor. He came to Central Turkey College, Antep to give lesson in 1882 and died of typhus in Antep in 1915.

Shepard, who worked depending upon American Board missionary organization, was one of the American missionaries, who gave three generation health services in G. Antep, Beyrut and Istanbul. Dr. Fred D. Shepard, his wife Dr. Fanny A. Shepard and their son Dr. Lorrin Shepard worked in Antep American Hospital between the years 1882-1921.

Besides his studies in the hospital, he trained the medicine students of college. The head doctors of at least 14 cities, containing Antep, Halep and Maraş, were Shepard's students. Dr. Shepard didn't discriminate people according to their religion or race. For instance, Dr. Shepard was invited to the iftar dinner and formal invitations in Antep.

When Cemal Pasha was appointed to Adana as a general governor after the events that happened in Çukurova region in 1909-1910, he appointed Dr. Shepard to the commission which was formed with three people to build the damaged villages in the region. Dr. Shepard took place in the construction of 900 houses in the process of 10 months and gathered 100,000 dollars of fund. Dr. Shepard was rewarded with the fifth grade Mecidi Medal by Sultan Mehmet Reşad in 1910 because of his studies. Also, the Red Cross sent him a medal because of the same studies of him.

Dr. Fred D. Shepard's wife was a doctor, too. Besides of her health studies, she had women of region to make handicraft and marketed these handicrafts to abroad.

In the Eastern world, which was blended medicine with magic, of course Shepard had no difficulty in finding new friends at the any door that he knocked and he was welcomed respectfully in the whole region among people. Missionaries who looked the doctorship as a "christianize project", were conscious of the impact which would increase in case of supporting missionary service with health mission.

This study was prepared with the help of archives belonging to American Board, micro film, annuals, catalogue of college and hospital and also Ottoman archive documents and source books.

Keywords: Dr. F.D. Shepard; Missionary; Medicine; Aintab; American Board.

GİRİŞ

Misyonerliğin başlangıcı Hz. İsa'nın Havarilerine kadar götürülmekle birlikte, misyoner çalışmalarının asıl etkinliği 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu yüzyılın en güçlü ve popüler misyoner teşkilatı ise A.B.D.'nde 1810 yılında Boston'da kurulan Amerikan Board (*American Board of Commissioners for Foreign Missions*) adındaki örgüttür. 1830'lar, Batı dünyasının "kurtarıcı", "aydınlatıcı beyaz-Hıristiyan adam" retoriğinin Kuzey Amerika'da revaçta olduğu yıllardı. Kapitalizmin altın çağı ile Protestanlığın altın çağı birlikte yaşanırken, Boston ve Salem'den ayrılan her gemi, Amerikalı tüccarlarla beraber misyonerleri de taşıyordu. Misyonerler ise sadece din adamlarından ibaret değildi.

Misyon ve misyoner kelimeleri genel olarak bütün evrensel dinler için geçerli olmakla birlikte, Hıristiyanlık sözcüğü olduğunda, tarihi süreç bakımından ve organize bir Kilise faaliyeti olması bakımından daha özel bir anlama sahiptir.

Lokman Hekim Journal, 2011; 1 (3): 22-27

Received: 30.05.2011; Accepted: 31.06.2011

Correspondence Author: Faruk Taşkın, Mersin University, Faculty of Science and Letters, Dept. of History, Mersin-Türkiye
taskinfaruk@yahoo.com

“Misyon” kelimesi göndermek anlamına gelen Latince “*mitto*” kelimesinden türemiştir. İngilizce ve Fransızca da ise “*mission*” şeklinde kullanılmaktadır. Dilimize de “*misyon*” telaffuzuyla aynen alınmış olan bu kelime sözlükte; görev, yetki, vekalet, bir kimseye bir işi yapması için verilen özel vazife anlamlarına gelmektedir¹. Terim anlamı ise; Hıristiyanlığı, Hıristiyan olmayanlar arasında yayma görevidir. Dolayısıyla bir işi yapmakla görevli ve yetkili kimseye; özel olarak da Hıristiyanlığı yaymayı vazife edinmiş ve bu alanda kilise tarafından özel olarak yetiştirilmiş ve resmi olarak görevlendirilmiş kimseye “*misyoner*” denilmektedir. Bu kişilerin yapmış oldukları sistematik faaliyetlere de “*misyonerlik*” denilmektedir. On dokuzuncu yüzyıldan sonra misyonerlik çalışmaları sadece Hıristiyan olmayanları değil, Hıristiyan olup da başka mezhepten olanları da kendi mezhebine katmaya yönelik eylemleri içermiştir. Bu değişim özellikle Protestanlık anlayışı içerisinde anlam kazanacaktır. Öyle ki günümüz Batı literatüründe *evangelizm* terimi misyonerliğin eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır.

Misyonerler, hedeflerine ulaşmak için farklı alanda uzmanlaşmış bilinçli eğitimli kişilerdir. Bir misyoner sadece din görevlisi olmayıp, eğitimci, doktor, hemşire, matbaacı, gazeteci, meteoroloji uzmanı, arkeolog, bitki bilimci gibi farklı kimliklerle karşımıza çıkmaktadır. Tıpkı ilk misyonerlerden biri olarak kabul edilen “çadırıcı” (*tent making*) Aziz Pavlus gibi.

Amerikan Board’a bağlı misyonerler, Osmanlı topraklarına geldiklerinde faaliyet alanlarını özellikle eğitim üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Bu doğrultuda ilkokuldan üniversiteye kadar birçok eğitim kurumları açmışlardır. Misyonerler, eğitim çalışmalarının yanı sıra sağlık alanında da önemli çalışmalar yapmışlardır. Daha sonra eğitim çalışmaları Müslüman halk tarafından tepkiyle karşılanmışsa da sağlık çalışmalarından Müslümanların da yararlanmış olması misyonerlerin bu alanda rahat çalışmalarını sağlamıştır². Anadolu’da sağlık hizmetlerinin son derece yetersiz oluşu Bab-ı Ali’nin de bu işe hoşgörüsü ile bakmasına yol açmıştır.

“Dinsizlerin” bedenleri iyileştirilirken kalplerine de ulaşabileceği inancının, o yıllarda misyoner dünyasında revaçta olduğunu söyleyebiliriz. Anlaşılan o ki, “İsa aşkına” yaşamı/yaşamları adamak bazen yetmemekte, bir de Hipokrat’ın yardımı gerekmektedir.

Amerikan Board’un dış ülkelere gönderdiği ilk tıp misyoneri 1919 yılında Boston’dan Hindistan’a giden John Scudder’dır. Scudder’dan önce tıp doktorlarının misyoner olarak farklı bölgelere gittikleri bilinmekle birlikte tıp misyoner kimliğini ve doktorluk bilgisini kullanmamışlardır. Tıp misyonerliği İncil yayıcıları arasında özellikle halkta her kesime ulaşılması anlamında en önemli yöntem olarak kabul edilmektedir³.

Amerikan Board, öncelikle kendi misyoner ailelerinin sağlık ihtiyacı için tıp misyonerlerini Osmanlı coğrafyasına göndermiş, daha sonra Hıristiyan azınlıklara hizmet vermişlerdir. Müslümanlar için de tıp misyonerliğinin önemi anlaşılınca bu yönde çalışmalar hızla artmıştır⁴.

Amerikan Board, 1835’te Dr. Ashabel Grant’ı bütün misyon merkezlerini sağlık olanaklarıyla donatmakla görevlendirmesinden² önce Osmanlı Devleti sınırları içerisine ilk sağlık misyonerlerinin, 1833 yılında Beyrut’a gelen Dr. Asa Dodge olduğu belirtilmektedir⁵. Bu gelen ilk sağlık misyonerleri, daha çok gezici doktor olarak çalışmışlardır⁶. Daha sonra Dr. Cornelius Van Dyke (1840), Dr. Azariah Smith (1843), Dr. Asakel Grant, Dr. Henry Lobdell, ve Dr. George E. Post’ın ülkenin çeşitli bölgelerinde hekimlik yapmışlardır⁷.

Amerikan Board Türkiye’yi Batı Türkiye Misyonu, Doğu Türkiye Misyonu ve Merkezi Türkiye Misyonu olmak üzere üç misyona ayırmıştı. Merkezi Türkiye misyonu, Türkiye’deki misyonlar içerisinde ilk hastane çalışmalarının yapıldığı ve Anadolu’da ilk tıp okulunun açıldığı yer olması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır⁶.

Amerikan Board, I. Dünya Savaşı’na kadar Anadolu’da her misyon merkezinde sağlık ocağı, bazı bölgelerde hemşire okulları, dispanserler ve hastaneler kurmuşlardır. Merzifon, Sivas, Harput, Erzurum, Van, Diyarbakır, Mardin, Gaziantep, Adana, Talas, Konya ve İstanbul’da dispanser ve hastaneler açmıştır. Suriye Presbiteryan Misyonu ise Tripoli’de hastane, Hama ve Humus’ta dispanser, Suriye Protestan Koleji’nde ise tıp eğitimi ve hastane birlikte kurulmuştu. Yerel ve uluslararası Hıristiyan topluluklar Lübnan’da (Asfuriyeh) 1896 yılında akıl hastaları için bir hastane kurmuşlardır⁴.

Antep’te sağlık çalışmaları, misyoner faaliyetleri içerisinde önemli bir yere sahipti. Antep’e gelen ilk misyoner hekim Dr. Azariah Smith, dini konular, meteoroloji, eski eserler ve tabiat tarihi konularında araştırmalar yapmış ve araştırmalarının sonuçlarını *American Journal of Science* dergisinde yayınlamıştır⁸. Dr. Smith, ölünce anısına fon oluşturularak, adına bir hastane kurulması öngörülmüştür⁹. 1879’da Dr. Smith’in Yale Üniversitesi’nden sınıf arkadaşları, onun anısına bağışladıkları paralarla Antep’te hastane yapılması için bir çalışma başlatmışlardır. 1880 yılında tamamlanan hastane binası¹⁰, aynı zamanda kolejin Tıp Bölümü’nün de Uygulama Hastanesi olacaktır⁸.

FRED DOUGLAS SHEPARD (1855–1915)

Shepardlar üç kuşak boyunca, Gaziantep, Beyrut ve İstanbul'da sağlık hizmeti vermiş Amerikalı misyonerlerdir. Dr. Fred D. Shepard, eşi Fanny A. Shepard ve oğulları Dr. Lorrin Shepard, 1882-1921 yılları arasında, Antep Amerikan Hastanesi ve Merkezi Türkiye Koleji Tıp Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmışlardır. Yine Dr. Lorrin Shepard'ın oğlu Dr. Barclay Shepard (1995-2001 yıllarında) Gaziantep Amerikan Hastanesinde çalışmış olup onun oğlu Whitman Shepard ise bugün Üssküdar Amerikan Lisesi'nin müdürlüğünü yapmaktadır.

Fred D. Shepard, New York'un küçük bir kasabası olan Ellenburgh'da doğmuştur. Daha sonra ailesi New York'a 25 mil batıda olan Malone'ye taşınmış ve gençliği burada geçmiştir³. Hızarcılık yapan babasını 13 yaşında kaybetmişti. Shepard, ailesine bakmak için kuzeninin değirmeninde çalışmış ve öğretmenlik yapmıştır. Aynı dönemde Cornell Üniversitesinde mühendislik okumuş, daha sonra da tıp okumak için Michigan Üniversitesi'nin Tıp Fakültesi'ne kayıt yaptırmıştır. Buradaki eğitimini tamamladıktan sonra New York şehrinde ünlü bir hekim olan Dr. Herman Knapp'ın yanında cerrahi ihtisası yapmış ve "New York Ophthalmic and Aural Institute"de göz hastalıkları konusunda uzmanlaşmıştır³.

Shepard, 20 yaşında iken Malone'de Baptist Kilisesine katılmış ve daha sonra Amerikan Board tarafından yabancılar misyonunda görevlendirilmiştir. Fred D. Shepard, 5 Temmuz 1882'de Michigan Tıp Fakültesi'nden arkadaşı Hawaii'li bir misyonerin kızı olan Dr. Fanny Perkins Andrews ile evlenmiş ve bir misyoner hekim olarak, eşi ile Gaziantep'teki kolejin tıp bölümünde ders vermek üzere gemiyle 1882'de Türkiye'ye doğru yola çıkmışlar. Bu tarihte Antep'te Azariah Smith Hastanesi de yeni kurulmuştu.

1882 yılında New York'tan kalkıp Antep'in yolunu tutan Doktor Shepard, sıradan bir gezgin değildi. Bir misyonu vardı ve O bir Protestan misyoneri idi. Antep'te tıfusten ölene dek davası uğruna 33 yıl çalışan bu misyoner yaptıklarıyla bölgede herkesin güvenini kazanmıştır⁴.

Antep'teki sağlık çalışmalarının etkili bir biçimde yürütülmesi, Dr. F.D. Shepard ve eşinin şehre gelmesi ile başlamıştır. Dr. Shepard, İstanbul'da çalışma izni alırken kendisi gibi doktor olan eşi için de Osmanlı topraklarında doktor olarak çalışabilmesi için izin istemiş, fakat bu durum İstanbul'daki yetkililerce garip karşılanmış ve reddedilmiştir. Yetkililer Shepard'a İstanbul'da daha çok doktora ihtiyaç olduğunu, Antep'e gitmeyip burada kalmasını, karısının da Harem'de çalışmasıyla çok para kazanabileceklerini belirtmişlerdir. Oysa Shepard'ın Türkiye'ye geliş amacı çok farklıydı. Dr. Shepard, İstanbul'da karşılaştığı Merkezi Türkiye Koleji'nin başkanı Dr. Trowbridge ile birlikte Antep'e gitmek için yola çıktıklarını belirtmektedir⁹. Bölgedeki çalışmalarıyla tecrübe kazanan Trowbridge, yolculukları sırasında Dr. Shepard'a çocuklara bakarken dua etmemesini, her cümle sonunda "maşallah" demesi gerektiğini, aksi halde tepkiyle karşılaşacağını söylemiştir⁹. İstanbul'dan Antep'e at sırtında beş gün sürdüğü belirtilen yolculuktan sonra 10 Ekim 1882'de şehre vardılar⁹. Dr. Shepard ve karısı bir yılın sonunda hastalarıyla anlaşacak kadar Türkçeyi öğrenmişlerdi⁹. Dr. Shepard ve eşinin, yaşamını kolej ve hastanenin devamı için harcadığı belirtilmektedir. Sonuçta Dr. Shepar'ın yoğun çalışmasından dolayı, kolera hastalığına yakalandığı, bölgede çok görülen bu hastalığın nedeni olarak da sıcak, sinek, toz ve kirli sular gösterilmektedir⁹. Dr. Shepard, sadece Antep'te kalmayıp, Urfa, Maraş, Adana gibi farklı bölgelere de gitmekteydi. Yine bir yaz döneminde Bezjian ile Sivas'taki bir tıp merkezinde çalışmalarda bulunduğu anlaşılmaktadır¹¹.

Dr. Shepard, Antep'e geldiğinde önemli sağlık sorunlarıyla karşılaşmıştı ve bunlar içersinde özellikle göz hastalıkları en yaygın olanlarıydı. Shepard, hastanede genellikle cerrahi müdahalelerde bulunmasına rağmen, önüne gelen bütün hastalıklarla da ilgilenmiştir. Müslümanlar, Dr. Shepard'ın önceleri Amerika'dan daha fazla para kazandığı için Türkiye'ye geldiğini düşünmekteydiler. Ayrıca Shepard'ın özel bir atının olması ve büyük bir evde yaşaması, halk tarafından zenginliğinin ifadesi olarak değerlendirilmiştir. Antep'teki bir imam, "eğer Shepard Amerika'da kalsaydı bir misyoner olarak maaşının on katı kazanabilirdi. Fakat O, buralara gelerek günahlarından kurtulmayı istemiştir" demektedir³.

Birkaç yılda bir Antep'te kolera görülürdü. Shepard da bu hastalığa bir kere yakalanmıştı. 1891 yazında Antep'te büyük bir kolera salgını patlak vermiş, buna neden olarak da şehre gelen bir gezginin ölmesi ve camide cenazesinin yıkanması sırasında suyun şehrin içme suyuna karışması gösterilmiştir⁹. Bu söylenti şehri karıştırmıştı. Ölüm artınca büyük küçük bütün doktorlar toplanarak, kilise ve camilerde halka bilgiler verildi. Tıbbi misyonerler şehir halkına suları kaynatmalarını ve pişmemiş yemek yememeleri konusunda bilgilendirmişlerdir. Buna uyan Hıristiyanlarda ölüm daha az olurken, Müslümanların kaderci yaklaşımının ve Shepard'ın ifadesi ile basit önerilerde dahi inatçı yaklaşımın ölüm oranının Müslümanlar arasında fazla olmasına neden olmuştur³.

Tıp Fakültesi Kliniği olarak da kullanılan Antep Hastanesi'nde 1882–1888 yılları arasında 56.599 hastaya parasız tedavi uygulanmış ve 4.998 hastaya da büyük ameliyat yapılmıştır¹². Misyonerlerin Antep'te sağlık çalışmalarını yoğun bir şekilde sürdürmesi şehrin, "sağlık kaynağı" olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Yaklaşık 2.000 köye hizmet verildiği, bunların çoğunun da Müslüman Türk köyleri olduğu belirtilmektedir¹³. Din, ırk ve cinsiyet ayrımı yapmadan hizmet verdiği belirtilen hastane, bölge halkı tarafından büyük ilgi ve takdir görmekteydi. Misyoner kaynaklarına göre, bu çalışmalarından dolayı olsa gerek, Antep'ilerin 1887 yılında hastaneye 53 lira bağışta buldukları belirtilmektedir. Bu paranın Ermeni ve Müslümanlardan sağlandığı ve Antep'li üç paşanın da üçer lira bağışta bulunduğu belirtilmektedir¹⁴.

Dr. Shepard, Antep'te bulunduğu yıllarda uzak bölgelere seyahatler yapmış ve köy odalarında klinikler kurarak hastaları tedavi etme yoluna gitmiştir¹⁵. Board kaynaklarına göre 1913 yılında yapılan 462 ameliyattan sadece 9 kişinin öldüğü ve 416 hastadan 185'inin de Müslüman olduğu belirtilmektedir. Yine bu kaynaklarda misyonerlerce hastaneye gelen Müslümanlara İncil anlatıldığı, iki hafta veya daha fazla kalanların bundan etkilendiğini ve evlerine gittiklerinde hastanedeki durumu çevrelerine anlattıklarını belirtmektedir¹⁶. Özellikle kolera salgınında hastanenin uyguladığı tedavi birçok hastanın iyileşmesine neden olmuştur¹⁷.

Goodsell, hastanede Dr. Shepard'ın her yıl ortalama 450 büyük ameliyat yaptığını, 25.000 reçete yazdığını, klinikte ise 5.500 hastaya baktığını belirterek, toplam tedavi masrafının yıllık 45.000'i bulduğunu ifade etmektedir¹⁵. Dr. Shepard'ın 10 Ekim 1907'de şehre gelişinin 25. yılı kutlanma törenine bir gün kala Halep'ten bir telgraf gelmişti. Bunun üzerine Shepard, hastalarının bütün kutlamalardan daha önemli olduğunu ileri sürerek töreni ayın 17'sine erteletmiş ve Shepard için 1. Kilise'de yapılan törene bütün dinlerden ve ırklardan yaklaşık 3.000 kişinin katıldığı belirtilmektedir¹⁵.

Shepard, kolejin tıp bölümünde de öğrenciler yetiştirmekteydi. Antep, Halep ve Maraş'ı da içeren en az 14 şehrin baş doktorunun Shepard'ın öğrencileriydi. Bunlardan biri olan Habib Nazarian, Antep'te önemli bir doktordu. Yine Dr. A. A. Altounyan, 200.000 kişinin yaşadığı Halep'te doktorluk yapmıştır. Altounyan, mezuniyet sonrası çalışmalar için sık sık Avrupa'ya giderek çalışmalarda bulunmuş ve misyoner enstitülerine göre oldukça üstün büyük bir de özel hastane kurmuştu³.

Dr. Shephard'ın özellikle insanlar arasında din, ırk ayrımı yapmadan çalışarak insanların güvenini kazandığı belirtilmektedir. Örneğin Antep'te iftar yemeklerine ve resmi davetlere Dr. Shephard da çağrılmaktaydı⁹. 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilince Genç Türkler, Antep'te bir yürüyüş yapmışlardı. Daha sonra bu günün şerefine bir yemek verilmişti. Dr. Shephard da bu yemeğe davet edilmiştir ve o akşamı şöyle anlatmıştır:

Geçen Salı akşamı, dörtte üçü Müslüman, dörtte biri Hıristiyan olan 160 kişinin katıldığı bir ziyafete katıldım. Bu yemek, şehrin belediye başkanı tarafından, İttihat ve Terakki Partisi'nin bir üyesi adına verilmekteydi. Genç Türk Partisi'nin Yürütme Komitesi de bu toplantıya çağırılmıştı. Toplantıda hükümet temsilcileri, üst düzey askerler, beyler ve şehrin ileri gelenleri bulunuyordu. Yemekten sonra, gecenin onur üyesi, Prof. Bezjian, Dr. Shephard, Michael Antaki, Ermeni Katolik Rahibi ve şehrin bir Genç Türk üyesi tarafından konuşmalar yapıldı. Konuşmalarda birlik, kardeşlik ve hoşgörü dile getirildi⁹.

1909–1910 yıllarında Çukurova bölgesinde Müslümanlarla Ermeniler arasında birçok olaylar yaşanmış ve halk bundan büyük zarar görmüştü. Cemal Paşa Adana'ya genel vali olarak atanınca, bölgedeki zarar gören köylerin inşası için oluşturulan 3 kişilik komisyona Dr. Shepard'ı da atamıştır³. Dr. Shephard, 10 ay içinde 900 ev inşası ve 100.000 dolar değerinde fonun toplanmasında görev almıştır⁹. Bu paranın yaklaşık 63.000 dolarını Türk hükümeti, 18.000 dolarını Antep'li ve Urfalı vatandaşlar, geri kalanını ise uluslararası yardım kuruluşları vermişti¹⁸. Dr. Shepard'ın karısı da Adana köylerinde çalışmış ve Antep'te yaptığı gibi, kadınların el işlerini pazarlayarak onlara gelir sağlamada yardımcı olmuştur¹⁵. Bu süreçte Dr. Shepard, yaptığı çalışmalarla bölgedeki hükümet görevlilerinin güvenini kazanmıştı¹⁵. Dr. Shepard bu çalışmaları nedeniyle 1910 yılında Sultan Mehmet Reşat tarafından beşinci derecede mecidi nişanı ile taltif edilmiştir^{6, 15}. Aynı çalışmalarından dolayı Kızıl Haç da Dr. Shephard'a madalya göndermiştir⁹.

Cemal Paşa, Adana'dan Shephard'a gönderdiği 1 Şubat 1911 tarihli tebrik mektubunda:

"Sizin 29 Ekim 1910 yılında yaptıklarınız onur vericidir... Ülkenin refahı için çalışan Genç Türkler yabancı bile olsa hizmet edenleri nasıl ödüllendireceklerini iyi bilirler. Osmanlı hükümeti tarafından size verilen madalya aslında yaptıklarınızın karşılığı olamayacaktır. ...Amerika sizin gibi parolası insanlığa hizmet eden kişiye sahip olduğu için çok şanslıdır⁹."

İfadesini kullanmıştır.

Dr. Shepard ve yardımcısı yine bir yolculuğu sırasında dar bir geçitten geçerken Kürt haydutlar tarafından yakalandıklarını ve soyulduklarını anlatır. Shepard'ı soyan haydutun yirmi kişinin katili olduğu, Shepard'ı öldürmemesinin nedeni ise bir Ermeni seyyar satıcının da yakalanması sırasında bu kişinin doktoru tanınması üzerine haydut daha önceden hastanede tedavi olduğunu hatırlaması ve Shepard ve yardımcısını serbest bırakmasıdır. Shepard, bu olay karşısında hükümetten yardım ister. Daha sonra haydut 17 gün içerisinde yakalanır ve doktorun teşhisinden sonra idam edilir³. Haydutların yakalanmasında Cemal Paşa'nın etkili olduğu da belirtilmektedir.

Ayrıca bölgedeki bazı ürünlerin dış pazarlara açılımı konusunda da misyonerlerin önemli çalışmaları olduğu ve Antep'te üretilen bu ürünleri kendi ülke pazarlarında satmak amacıyla girişimlerde buldukları bilinmektedir.

Buna en güzel örneklerden birini Mrs. Shepard'ın yöredeki dantel işlemeciliğiyle ilgili girişimleri oluşturmaktadır. 1893'te dantel işi çalışmalarına daha fazla zaman ayırmak için hastaneden ayrılan Mrs. Shepard, Antep yöresindeki işsiz kadınlara yardım etmek ve onların ürünlerini pazarlamak amacıyla çalışmalarda bulunmuştur. Kadınlara el işi yaptırarak onlara mali olarak destek olmak istemiştir. Zaten el işi ürün yapımı misyonerliğin farklı bir bölümü olarak da kabul görmektedir⁶. Gregoryen, Protestan ve Müslümanlar arasında 10.000 kişiye bu alanda iş verildiği anlaşılmaktadır⁶. Yapılan bu işler Antep işi olarak da adlandırılmaktaydı. Antep işi, bölge kadınının kendine has inceliklerini ve yaratıcı gücünü yansıtan ve Antep'te yoğun olarak yapılan ve bu nedenle yöre adıyla anılan bir işleme türüdür. Başlangıçta kadın erkek giyim ve ev eşyalarına duyulan ihtiyaçtan doğan bu işlemler, taşıdıkları etnografik değer nedeniyle Türk ve dünya müzelerinde de yer almıştır. 1907'de keten kumaş ve nakış işlemleri için 5.000 kadının çalıştırıldığını ve bunların 2000'inin Müslüman olduğu belirtilmektedir¹⁵. Antep'te bu tür faaliyetlerin günümüzde de önemli bir ekonomik sektör olduğu bilinmektedir.

Mrs. F. Andrews Shepard, 1882–1919 yılları arasında kırk yıla yakın bir süre Antep'te yaşamış ve Kolejin Tıp Bölümü'nde de görev yapmıştır. Kadın olması nedeniyle doktorluk yapamayınca tıp öğrencilerine, "Tıbbi Nebatat" (*Medical Botany*) derslerini vermiştir. Dr. F. Andrews Shepard, Antep civarı florası ile de yakından ilgilenmiş, eşi (Dr. Fred Douglas Shepard) ile birlikte at sırtında bölgede birçok araştırma gezisi yapmıştır. Mrs. Shepard'ın topladığı bitki örneklerinin 15 kadarının yeni bir tür olduğu bilim dünyasında kabul edilmiştir. Mrs. Shepard, Antep tepelerinden topladığı 5–6 bitkinin ilk defa kendisi tarafından tespit edildiğini belirterek bunların *Shepardia Ayintab* olarak Latinceye girmesini sağlamıştır⁹. Mrs. Shepard, topladığı bitki örneklerini Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde görevli olan G. E. Post'a vermiş ve bunlarla ilgili bilgiler bu kişi tarafından yayınlanmıştır. Türkiye'nin bitki varlığının tanınmasına katkı sağlayan bu koleksiyon halen Beyrut Amerikan Üniversitesi Herbarium'unda muhafaza edilmektedir.

Bu dönemlerde kadınların hastaneye gitmesi toplumda hoş karşılanmadığından, Mrs. Shepard, Türk ve Ermenilerin evlerine giderek hastalarla ilgilenmekteydi. Bu alanda yaşanan sıkıntılar misyoner notlarında çarpıcı bir şekilde ifadesini bulmaktadır. Örneğin Mrs. Shepard, "...Müslüman bir kişinin karısı hasta olduğunda onun tedavi için hastaneye götürülmesi gerektiği belirtildiğinde yenisini almanın daha ucuz olacağını ileri sürerek bu isteğin reddedildiğini" ifade etmektedir⁹.

1914 yılında Osmanlı'nın savaşa girmesi misyonerler arasında tedirginlik yaratmıştır. Bu dönemde Shepard, Cemal Paşa'yla olan yakın ilişkisinden dolayı Antep bölgesinde bulunan Ermenilerin sınır dışı edilmesini engellediğini, ancak Cemal Paşa'nın yerine gelen kişiyle anlaşamadıklarını ve bu durum karşısında bir şeyler yapabilmek için İstanbul'a gittiğini belirtir.

1915 yılının başlarında Shepard, Antep bölgesindeki Ermenilerin hükümete bağlılığını belirtmek ve buradaki olayların önlenmesi için, Antep'ten İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da iken Taşkişla'da Kızıl Haç Hastanesinde çalışarak Çanakkale'den gelen Türk hastalarını tedavi etmiştir³. Buradan Urfa'ya geçen Shepard, Antep'e geldikten birkaç gün sonra tifüze yakalanmış ve 18 Aralık 1915'te ölmüştür¹⁹. Shepard, Amerikan Hastanesi'nin bahçesindeki özel mezarlığa gömülmüştür¹⁵. Eşinin ölümünden sonra önce Beyrut'a, savaş sonrası da Amerika'ya giden Fanny A. Shepard, 4 Haziran 1920'de New Jersey'de vefat etmiş ve külleri Antep'e getirilerek eşinin yanındaki mezara konulmuştur⁸.

SONUÇ

Dr. Shepard Antep'e geldikten 11 yıl sonra izinli olarak şehirden ayrılırken, Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi cemaatlerinin temsilcileri toplanıp ona bir kahve takımı hediye etmişler¹⁵; bir yıl sonra döndüğünde kendisini, aralarında şehir konseyi üyeleri, askeri kumandan, hükümet temsilcisi ve Hıristiyan cemaati üyelerinin de bulunduğu bin kişiden fazla bir topluluk karşılamıştır²⁰. Tıp ile "büyünün" birbiriyle harmanlandığı Doğu dünyasında, elbette Shepard çaldığı her kapıda yeni dostlar bulacak, sadece Ermeniler arasında değil, bütün bölge insanları içinde saygıyla karşılanacaktı. Shepard, halktan gördüğü saygının yanı sıra Osmanlı devlet yetkililerince de iyi karşılanmıştır.

Sağlık çalışmalarının temelinde misyonerlik faaliyetlerinin yattığı görülmektedir. Doktorluğa bir "Hıristiyanlaştırma projesi" olarak bakan misyonerler, misyonerlik hizmetinin tıbbi misyonla desteklenmesi durumunda etkinin daha da artacağına bilincinde idiler. Misyonerler için eğitim nasıl bir araç ise sağlık çalışmaları da hedefe ulaşmak için aynı işlevi görmekteydi. Hatta misyonerler, sağlık çalışmalarının halka ulaşmak için, eğitimden daha etkili olduğunu vurgulamaktadırlar.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu yoksulluk ve olanaksızlıklar, sağlık alanında iyice kendini göstermekteydi. Bu durum karşısında halkın misyoner kurumlarına yönelmesi kaçınılmazdı. Sağlık hizmetinin özellikle Müslümanlar üzerindeki etkisi çok fazla kendini göstermiştir. Öyle ki I. Dünya savaşında Antep'te Hastanenin dışındaki misyoner kurumları zarar görürken hastaneye dokunulmamıştır.

Dr. Shepard, hastalara karşı gösterdiği yakın ilgi ve tedavi alanında kazandığı başarılar nedeniyle, Antep halkı arasında "*Dr. Şepirt*" veya "*Dağdaki Hekim*" unvanıyla anılmıştır.

BİLGİ: Bu çalışma 11-14 Mayıs 2011 tarihinde Mersin'de düzenlenen VII. Lokman Hekim Günleri kapsamında sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

1. Niebel BH Evangelical Missions, Home and Foreign Missionary Society of The United Evangelical Church, 1919, s. 19.
2. Akgün S. "Kendi Kaynaklarından Amerikalı Misyonerlerin Türk Sosyal Yaşamına Etkisi (1820-1914)", X. Türk Tarih Kongresi'nden Ayrıbasım, TTK Basımevi, Ankara, 1994, s. 2127.
3. Franklin JH. Ministers of Mercy, New York, 1919, s. 3.
4. Greene JK. Leavening the Levant, Pilgrim Press, Boston, 1916, s. 146.
5. Barton JL. Daybreak in Turkey, The Pilgrim Press, Boston, 1908, s. 205.
6. Eddy DB. What Next in Turkey Glimpses of The American Board's Work in The Near East, The American Board Boston, Ma., s. 133.
7. Kocabaşoğlu U. Anadolu'daki Amerika, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 96.
8. Baytop T. Antep'in Öncü Hekimleri Merkezi Türkiye Koleji Tıp Bölümü ve Antep Amerikan Hastanesi, SEV Yayınları, İstanbul, 2003, s. 12.
9. Riggs AS. Shepard of Aintab, Interchurch Press, New York 1920, s. 69.
10. Reels. American Board of Commissioners for Foreign Missions. Central Turkey Mission. 661; No: 456.
11. American Board of Commissioners for Foreign Missions, Reel, 661; No: 232.
12. Uğuroğlu B. "Osmanlı Döneminde Gaziantep'te Kurulan İlk Tıp Fakültesi", I. Türk Tıp Tarihi Kongresi, İstanbul, 17-19 Şubat 1988, TTK, Ankara, 127- (1992), s. 131.
13. Reels. American Board of Commissioners for Foreign Missions. Central Turkey Mission. 668, No: 89.
14. Reels. American Board of Commissioners for Foreign Missions. Central Turkey Mission. 661, No: 285.
15. Goodsell FF. (1916), "Shepard of Aintab The Beloved Physician", Envelope Series, vol. XIX, July, no. 2, Boston, 1916.
16. Reels. American Board of Commissioners for Foreign Missions. Central Turkey Mission. 666, No: 538.
17. Reels. American Board of Commissioners for Foreign Missions. Central Turkey Mission. 652, No: 76.
18. Türkiye'de Gaziantep'te Tıp Çalışmaları (1847-1979), Daktilo Edilmiş Metin, Amerikan Board Kütüphanesi, İstanbul
19. The New York Times, January, 11, 1916.
20. Shepard FD. "The Azariah Smith Memorial Hospital at Aintab", The Missionary Herald, sayı: 100, 1904, ss. 11-13.